

mellőzhető. Ott a helyük és ott is vannak. Bárczi Géza rá is mutat fontosságukra: „A hivatalos névadás lélektana, a nevek típusai (...) szintén érdekesek, mert még ha ideigleneseknek bizonyulnak is, nyelvi realitások, azonfelül a társadalmi, politikai helyzetnek, állásfoglalásnak jellemző kifejezői.”

A könyv adattár, így természetesen a két felosztási szempont is ezt a célt szolgálja; nem rendszerezi a neveket, hiszen az meghaladja szándékát. Ez már más feldolgozó, rendszerező munkája lesz.

VIRÁG GÁBOR

MATYÓFÖLD MÚLTJA ÉS JELENE

Mezőkövesd Város Tanácsa, Mezőkövesd, 1975.

Szerkesztette: Dr. Sárközi Zoltán és dr. Sándor István.

Mezőkövesd Város Tanácsa, Mezőkövesd, 1975.

Mezőkövesd város monográfiáját lapozgatom, olvasgatom. A csaknem 800 oldalas vaskos kötettel Mezőkövesd Város Tanácsa tiszteleg az 1973-ban városi rangot kapott település előtt márványtablánál is méltóbb emléket állítva ezzel a fiatal város tisztés, 700 éves múltjának, valamint az elmúlt századok során jót is, rosszat is megértő, átvészelő dolgosa, szorgos népének. Megírta a település fejlődésének rövid történetét, a tegnapiért való csüggedés helyett mindig inkább a holnapért küzdő, aggódó népének viszontagságos sorsát, Mezőkövesd Város Tanácsa példát mutatott, hogyan lehet és kell elmélyült helytörténeti ismeretekkel ápolni a haladó hagyományokat és — a szülőföld iránti szeretetre ébresztve — a tágasabb horizontú haza szeretetére, megbecsülésére nevelni a felnövő új nemzedékeket.

A kötet négy elkülönülő részre tagolódik, mégpedig a geológiai, földrajzi; a történelmi; az antropológiai és a néprajzi részre. Am ezek a részek korántsem tantételszerű megfigyelései tárgyuknak, inkább tudósi, szülőföld iránti szeretetből összegyűjtött, feltárt adatok summázásai; tanulmányok kötetbe gyűjtött csokra, melyből kinek-kinek izlése, érdeklődése szerint fog tetszeni a „legszebb”.

Ismertetőnknek azonban nem az a célja, hogy magunk is kiválasszuk a számunkra legszebb, a nekünk leg-

jobbán tetsző dolgozatot, hanem hogy elmondjuk: Matyóföld geológiai és földrajzi viszonyainak megismerése után a kitűnően szerkesztett történelmi részből arról értesülünk, hogy Mezőkövesd neve először egy 1275-ben keltezett okiratban fordul elő, és mindjárt az első híradás — szinte az elkövetkező századok ómenjeként — arról számol be, hogy Kövesd falu az idő tájt lakatlan. Következésképpen nyilvánvaló, hogy az 1241-ben arafelé többször is elvonuló tatár hadak alapos munkát végeztek, úgyhogy az ottjártukat követő három és fél évtized még arra sem volt elegendő, hogy az előttiük meglevő régi állapotok visszaállítása megkezdődjék.

A település újra Mátyás király idejében kezd virágozni. Békés fejlődése azonban alig tartott egy évszázadig. Eger várának 1596. évi elesével ugyanis Kövesd is elpusztult, és csaknem egy egész századon át ismét néptelen maradt. Másodszori újraeredése a XVII. század utolsó negyedében kezdődött, ám alighogy elkezdődött, máris a kuruc szabadságharc fegyverzaja szakasztotta félbe és csak a szatmári béke megkötése után folytatódhatott igazán az újjáalakulás nagy munkája. Ezt követően állapotodott meg véglegesen a település lakossága is, és formálódtak ki azok a tényezők, amelyek végül is egy sajátos etnikai csoport, a matyók kialakulását eredményezték.

A matyó népnév eleinte a református környezetbe szigetként betelepülő vagy betelepített katolikus jobbágyságok csúfneve volt, ám ez a gunyoros melléki az idők folyamán lekopott és az ifjabb nemzedékek már nem érzik ilyenfajta jelentését, vállalják, sőt büszkéek is rá, mert úgy hiszik, nevük az igazságos Mátyás király nevéből származik. A matyó népnévnek a Mátyás személynévből való eredeztetése minden további nélkül helytálló, ám a népnévnek Mátyás királlyal való összekapcsolása már aligha. Úgy hisszük, csak az 1784-ben zajló úrbérendezés idején bevált, igen nyomós „érv” továbbéléséről van szó, mely az állandó hangoztatással, hivatkozással az idők során egészen hitelessé vált, mindenki számára megcáfolhatatlan bizonyossággá lépett elő.

A pro és contrák felsorakoztatása közt egy bennünket közelebből is érdeklő híradásra bukkantunk: „... a feketehegyi (Bács megye) kálvinista magyar is matyóknak csúfolja a szomszédos hegyesi katolikusokat, minthogy a feketehegyiek kun-sági eredetűek, ahol a matyó egyenlő a pápistával.”

Az 1784-ben aláírt *Contractus universalis* új korszak kezdetét jelentette Mezőkövesd történetében. A szűk határok közt élő, ám roppant energiájú kövesdi parasztság ettől kezdődően rendszeressé tette a Tisza menti árterületek bérbérvételét. A bérelt pusztákban jobbára szilaj állattartás folyt, ami természetes is, ha figyelembe vesszük, hogy a parasztvagyon legfőbb értékét ekkortájt az állatok jelentették. A földművelés alá volt rendelve az állattartásnak, míg nem a XIX. század elején megnövekedett árugabona-kereslet meg nem növelte a szántóföldek értékét, és el nem indította az addig szigorúan megtartott földközösség bomlását. Eddig ugyanis a földhasználati jog nem jelentett egyúttal tulajdonjogot is. Hisz az Örökös Szerződés egyik pontja szerint „földet annak kell adni, aki azt bírja; és senkit, még bírja, attól megfosztani nem lehet”. (Kiemelte P. A.) A mindenkori városi előljáróság gondja volt azután ezt a megállapodást megtartani. Csakhogy a XIX. század első évtizedeiben gyakran előfordult, hogy a szegényebb sorsú, adóhátralekka! küzdő emberek földjét a te-

hetősebbek bizonyos anyagi ellenszolgáltatások fejében használatba vették, divat lett a feles művelés, majd az országgügyi végzések nyomán maga a földadásvétel is, azaz kialakult a földbirtoklás magántulajdoni formája, amely által egyre inkább elkülönült a vagyonos gazdagok és nincstelen szegények tábora. Mindehhez társult, illetve ezzel az átalakulással szinte egyidejűleg következett be a lakosság erőteljes szaporodása, aminek viszont természetes következménye lett, hogy az elszegényedett tömegek egymí vagy csoportos elvándorlásra, vagy még inkább tavasztól őszig az ország (főleg a Dunántúl és az Alföld) más vidékein kínálkozó idénymunkákra kényszerültek. Így alakult ki aztán az a sajátságos helyzet, hogy Mezőkövesd elszegényedett nincstelenjei lettek a történelmi Magyarország első számú mezőgazdasági idénymunkásai. Munkájuk zömmel a kapásnövények (főleg a cukorrépa) megműveléséből és betakarításából, illetve a kora tavasztól késő őszig tartó mezőgazdasági idény alatt előforduló minden más munkából állott. Es annak ellenére, hogy „drágán” dolgoztak, az 1905-ben és 1906-ban fellángoló arató- és cseplősztrájkok idején az uradalmak és sztrájkoló helybeli munkások helyett mezőkövesdi summásokkal próbálkoztak vidékünkön is, sztrájkító szerepet szánva nekik. Erre próbálták figyelmeztetni őket az itteni nincstelenek a Világ szabadság 1906. nov. 10-i számában megjelent kis írásukkal:

„Az ómorovica (Bács-Bodrog megye) földmunkások felkérlek a Borsod megyei, de különösen a mezőkövesdi és ennek szomszédos községbeli munkásokat, hogy az Ómorovica község határában elterülő Ungár József és fiai Béla, Pál, Imre, valamint Ungár Lajos tulajdonait képező pusztákra ne jöjjenek munkára, mert itt is van sok földmunkás. A nevezett földbirtokosokkal semmiféle szerződést ne kössenek előre, mert még nem tudják, hogy milyen termés lesz az elvetett gabonákból, hanem az országos kerületi szerződésekhez szorosan ragaszkodjanak.”

A könyv további lapjain Mezőkövesd I. világháború utáni történetével ismerkedhetünk meg. Alapos hozzáértéssel tárgyalják a szerzők a város gazdasági, társadalmi és politikai életét az ellenforradalmi kor-

szakban és a II. világháború alatt. Megállapítják, hogy „Mezőkövesd híre egyre nagyobb lesz, a matyók néprajzi különlegességei a Gyöngyösbokrotában idegen vidékeket hódítanak meg, az Aranyvonatban magyar ruhás lányok hozzák a szent korona mását. Ünnepi filléres vonatot indítanak már a szegedi szabadtéri játékokra, Gaál István főkántor földműves dalárdája országos versenyeket nyert, de (...) az alapvető problémák mégis megoldatlanok maradtak”.

Alapos változást csak az 1944. november 11-én bekövetkezett felszabadulás hozott, és nem is elsősorban az 1945 tavaszán megejtett földosztással, mert az a termőterület csekély volta miatt csak enyhítette, de nem számolta fel a község lakosságának a megélhetési gondját, hanem a termelészövetkezetek lassan induló, de az 50-es évek dereka óta egyre jobban virágzó nagyüzemi gazdálkodásával.

A kitűnően összeállított történelmi rész szerkesztője Sárközi Zoltán kandidátus, szerzői pedig Arvai Józsefné, Bán József, Csendes András, Dancza Lajos, Juhász Sándor, Kápolnai Iván, Kiss Gyula, Pap János, Papp Zoltán, Pataki István, Sárközi Zoltán, Szilágyi János és Vinkovits Sándor.

A monográfia — nagyon okosan — külön részben foglalkozik a mezőkövesdi matyók antropológiai vizsgálatával, és miután megállapítja, hogy az antropológiai vizsgálatok adatai bizonyos értelemben pótolják a gyakori történelmi katasztrófák miatt megghiányosodott írásos forrásanyagot, kimondja, hogy „az antropológiai vizsgálatok eredményeképpen a mezőkövesdi parasztlakosság évszázadokra visszanyúló állandóságát és folytonosságát értelmesebben hangsúlyozhatják, mint ahogyan azt a történetkutatók teszik”. A kiváló szakdolgozat érdemes szerzője dr. Martos Gizella főorvos.

Ami a mezőkövesdi matyókról ország-világ előtt a legismertebb, a dús fantáziával megalkotott népviseletük és ragyogó színekben pompázó varrottasaik. Am a magyar néprajztudomány jeles kutatói, szakemberei ennél jóval többet láttak, vélték felismerni Mezőkövesd világában, és az elmúlt több mint száz év során Mezőkövesdet a néprajzi kutatásokban még bőségesen jelentkező „fehér foltok” ellenére a tudományosan legjobban feltárt területek közé emelték. Ezeknek a kutatásoknak az eredményeit igyekszik a monográfia néprajzi része valamivel több mint 300 oldalon közreadni. Foglalkoznak ezek a tanulmányok a matyó világ társadalmával, életével, népviseletével; a matyóföldi faluképpel, lakóházzal, istállókkal; a ház belsejével, bútortárával; a matyók mezőgazdaságával, állattartásával; a matyó himzéssel, lakodalommal, tájnyelvvél. hogy csak néhányat (de talán a legfontosabbakat) említsük azoknak a tárgyköröknek, amelyek közreadásával a szerkesztő Sándor István megpróbálta felvázolni azt a gazdag hagyományt, amelyet az végső kibomlásának utolsó fél évszázadában (1890 és 1940 között) produkált. A szerzők, akik az egyes dolgozatokat írták: Berze-Nagy János, Dajaszászné Mietz Vilma, Dala József, Fél Edit, Györffy István, Herkely Károly, Istvánffy Gyula, K. Csilléry Klára, Kóris Kálmán, Kresz Mária, Lajos Árpád, Lukács Gáspár, Morvay Judit, Sándor István, Szűcs Sándor, Takács Lajos, Tóth Lajos, Tóth Margit, Volly István és Zupkó Béla.

Összegezőképpen elmondhatjuk, hogy igen értékes és hasznos könyvnek tartjuk Mezőkövesd város monográfiáját, olyan összegező munkának, amelyet felépítésében, anyagelrendezésében, hitelességében a helytörténeti kutatások, város-, illetve falumonográfiák hazai művelői, szerkesztői is megszívlelhetnek.

PÉNOVÁTZ ANTAL